

## ТАРЫХ / ИСТОРИЯ

УДК: 947.1/9 (572.2)

DOI 10.33514/1694-7851-2023-3-215-222

**Курманалиев К. А.**

доценттин милдетин аткаруучу

И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

kubatbekamanovic@gmail.com

### КАРА-КЫРГЫЗ АТОНОМИЯЛУУ ОБЛАСТЫНЫН ТҮЗҮЛҮШҮ

**Аннотация:** Бул макалада Совет бийлигинин алгачкы жылдарында большевиктер партиясынын Орто Азия элдеринин өз тагдырын өзү чечүү укугунун негизинде, кыргыздын чыгаан уулдары кыргыз элинин бири-биринен ажыраган бөлүктөрүн кайрадан бир бүтүнгө бириктирүү демилгесинин натыйжасында Кара-Кыргыз Автономиялуу Областынын түзүлүшү каралат.

Кыргыз элине автономия түзүү маселеси биринчи жолу 1921-жылдын май айында көтөрүлгөн. Түрк комиссиясынын жана Түркстан БКнын бир катар жооптуу кызматкерлери Верный шаарында, «Түркстан АССРинин курамында өз алдынча Кара-Кыргыз тоолуу областын түзүү жөнүндө» маселени коюшкан.

Бирок, И.Сталиндин көрсөтмөсү менен ТКП(б) БКнын Аткаруу бюросу Тоолуу аймакты бөлүүнү убактылуу токтотууну чечип, областы түзүү жасалма мажбурланган, даярдыксыз чечим деп эсептелинген.

ТКП БК (б) менен Түркстан Советтеринин БАКында, Орто Азия бюросунун мүчөлөрү менен партиялык-советтик кызматкерлеринин бириктирилген кеңешмесинде И.Арабаев кара кыргыздардын, кыргыз-кайсактардан кескин айырмаланары жана өз алдынча республика болуу укугу берилбей жатканына нааразычылыгын билдирип, Кыргыз автономиялуу маселесин токтоосуз чечип берүүнү сунуш кылган.

1924-жылдын 14-октябрында Бүткүл россиялык бобордук аткаруу комитетинин экинчи сессиясында улуттук-мамлекеттик бөлүштүрүү жөнүндөгү ТүркБАКтын токтому каралып, РСФСРдин курамындагы Кара-Кыргыз Автономиялуу Области түзүлгөн.

**Негизги сөздөр:** демократиялуу түзүлүш, партиялык-топтук күрөш, «алашчылар», улуттук кызыкчылык, улуттук бөлүштүрүү, жергиликтештирүү, чектелген автономия.

**Курманалиев К. А.**

исполняющий обязанности доцента

Кыргызский государственный университет имени И.Арабаева

г.Бишкек

kubatbekamanovic@gmail.com

### ОБРАЗОВАНИЕ КАРА-КЫРГЫЗСКОЙ АВТОНОМНОЙ ОБЛАСТИ

**Аннотация:** В данной статье рассматривается образование Кара-Киргизской автономной области в результате инициативы партии большевиков в первые годы советской

власти по воссоединению разрозненных частей кыргызского народа, исконных сыновей кыргызов, на основе право на самоопределение народов Центральной Азии.

Вопрос о создании автономии для кыргызского народа был впервые поднят в мае 1921 года. Ряд должностных лиц Туркской комиссии и Туркестанского ЦК подняли в городе Верном вопрос «о создании самостоятельной Кара-Кыргызской горной области в составе Туркестанской АССР».

Однако по указанию И.Сталина Исполнительный бюро ЦК ТКП(б) приняло решение временно приостановить раздел Горного региона, а создание области было признано искусственно вынужденным, неподготовленным решением.

На совместном заседании ЦК ТКП (Б) и членов партийно-советских сотрудников Среднеазиатского бюро и Туркестанских советов И. Арабаев выразил недовольство тем, что кара-кыргызы резко отличается кыргыз-кайсаками и не дано право стать независимой республикой и предложил немедленное решение вопроса автономии Киргизии.

14 октября 1924 года на второй сессии ВЦИК было рассмотрено решение ТюркБАК о национально-государственном разделении и в составе РСФСР была создана Кара-Киргизская автономная область.

**Ключевые слова:** демократическая структура, партийно-групповая борьба, «алашчылар», национальный интерес, национальное разделение, локализация, ограниченная автономия.

**Kurmanaliev K. A.**

acting associate professor

Kyrgyz State University named after I. Arabaev

Bishkek c.

kubatbekamanovic@gmail.com

## EDUCATION OF THE KARA-KYRGYZ AUTONOMOUS REGION

**Annotation:** In this article, the formation of the Kara-Kyrgyz Autonomous Oblast is considered as a result of the initiative of the Bolshevik Party in the first years of Soviet power to reunite the scattered parts of the Kyrgyz people, the original tribes of the Kyrgyz, on the basis of the right to self-determination of the peoples of Central Asia.

The question of creating autonomy for the Kyrgyz people was raised for the first time in May 1921. A number of officials of the Turkish Commission and the Turkestan Central Committee raised the issue of "creating an independent Kara-Kyrgyz mountain region within the Turkestan ASSR" in the city of Vernom.

However, according to the instructions of I.Stalin, the Executive Bureau of the Central Committee of the ТКП(б) made a decision to temporarily suspend the division of the Gornogo region, and the creation of the region was recognized as an artificially forced, unprepared decision.

On October 14, 1924, at the second session of the VTsIK, the decision of the ТуркБАК on national-state separation was considered and the Kara-Kyrgyz Autonomous Oblast was created as part of the RSFSR.

**Keywords:** democratic structure, party-group struggle, “alashchilar”, national interest, national division, localization, limited autonomy.

Совет бийлигинин алгачкы жылдарында большевиктердин Орто Азиядагы элдердин өз тагдырын өзү чечүү укугунун негизинде улуттук мамлекеттерди түзүү демилгеси башталган. ТүркБАКты административдик-аймактык түзүлүштү реформалоодо округдарды уюштуруунун негизги принциби калктын этникалык курамына жараша бөлүштүрүү жүргүзүлгөн.

Түркстан комиссиясынын 1920-жылдын июль айындагы кеңешмесинде Түркстанды бөлүштүрүү жана улуттук республикаларды түзүү сунушталган. Бирок ар кандай себептерден улам айрым волосттордо эл каттоо жүргүзүлбөй улуттун аныктамасын ар кандай чечмелөөгө жол берилип, Түркстандын улуттук курамы жөнүндөгү маалыматтар атайылап бурмаланган.

Ошондуктан кыргыз элинин жок болуп кетүү коркунучун баамдаган кыргыздын чыгаан уулдары А.Сыдыков, И.Арабаев кыргыз элине Түркстан АССРинин курамында өз алдынча Кара-Кыргыз тоолуу областын түзүү маселеси көтөрүшкөн.

Жети-Суу областык аткаруу комитетинин төрагасы А.Сыдыков, аткаруу комитетинин бөлүм башчысы И.Арабаев кыргыздардын өз тагдырын өзү аныктоо маселесин көтөрүшөт. Окумуштуу-тарыхчылардын изилдөөлөрүндө кыргыз элине автономия түзүү маселеси биринчи жолу 1921-жылдын май айында көтөрүлгөн. Түрк комиссиясынын жана Түркстан БКнын бир катар жооптуу кызматкерлери Верный шаарына келишип, «Түркстан АССРинин курамында өз алдынча Кара-Кыргыз тоолуу областын түзүү жөнүндө» маселени коюшкан [7,158-б.].

3. Курманов А.Сыдыков идеянын чыныгы дем берүүчүсү экенин өз эмгегинде далилдеген. Түрккомиссиянын мүчөлөрү Г.Сафаров менен Ходжановго Кыргыз Тоолуу областын түзүүнү жактап чыгууга кеңеш берген [7,161-б.]. Кыргыз интеллегенциясынын бир тобунун тынымсыз аракети менен бирге ТүркЭКОСО да улуттук өзгөчөлүктөргө жараша областык бөлүнүүнүн варианттарын иштеп чыгып, Кыргыз Тоолуу областын түзүүнү көздөшкөн. Буга губернияларга - уезддерге-волосторго болгон түйшүктүү бөлүнүүнүн ордуна, ЖЭСтин түзүмүндөгү жөнөкөй жана демократиялуу түзүлүшкө өтүү шарты болгон [7, 124-б.]. Элдин Түркстандын айрым аймактарына, уезддерине, волостторуна, ал тургай айылдарга жана айыл жамааттарына чачырап кетиши, кыргыздардын турмуш-тиричилигин, улуттук өзгөчөлүктөрүн толук эсепке алууну кыйындаткан.

А.Сыдыков 1922-жылы март айында Ташкентте өткөн Бүткүл Түркстандык Советтердин XII курултайына болгон сапарында ТүркБАКтын алдына маселени коюп, тоолуу аймакты бөлүп берүү чечимине жетишкен [18, 458-б.]. Бул курултайга Олуя-Ата уездинин кыргыздарынын атынан келген делегациянын өкүлдөрү дагы (өзбектер, кыргыздар (казактар), түркмөндөр) кара-кыргызды да өз алдынча эл катары тез арада таануу маселесин көтөрүшкөн [10, 18-19-б.].

Түркстан РКП(б) БКнын катчылыгы 1922-жылдын 25-мартында Жети-Суу областын райондоштуруу маселесин караган. Ал өзүнүн токтому менен Түркстан Республикасынын курамына Тоолуу областы уюштуруу жөнүндө декрет жарыялоону ТүркБАКтын президиумуна тапшырган. 26-мартта Түрк АССР Советтеринин Борбордук Аткаруу Комитети токтом чыгарат: «Жети-Суу уездинин курамындагы Пишпек, Каракол, Нарын, ошондой эле Сыр-Дарыя областынын Олуя-Ата волостундагы Талкановка, Жайылганов тоолуу участоктору кирген борбору Кочкор болгон, Кара-Кыргыз тоолуу областын түзүү жөнүндө Жети-Суу областык аткаруу комитетинин өтүнүчүн канааттандыруу принципиалдуу зарыл деп табылсын. Ферганадагы тоолуу кыргыздардын абалы жөнүндөгү

маселе аймак толугу менен тынчыганга чейин ачык бойдон калууда. НКВД жана Жети-Суу областык аткаруу комитети бул токтомду ишке ашыруу боюнча зарыл чараларды көрүшсүн» [7, 126-б.].

Бул долбоордун иш жүзүндө ишке ашырылышында бөлүнүүнү жактаган тараптар менен каршылаштардын ортосунда курч партиялык-топтук күрөш күчөгөн. Р.Худайкулов баштаган топ курултайды өткөрүүгө жана Тоолуу областы түзүүгө каршы чыккан. Карма-каршы эки топтун жетекчилери А.Сыдыков менен Р.Худайкулов бийликке умтулуп, жергиликтүү калк арасында өз таасирин кеңейтүүгө умтулушкан [5,6-7-б.]. Р.Худайкулов жана анын тарапташтарын Ташкенттеги ТүркБАКнын казак кызматкерлеринин бир бөлүгү жана «кыргыздар казак элинин бир бөлүгү» жана бүткүл түрктөрдүн биримдиги жөнүндөгү «алашчылардын» идеясын жактаган Алама-Атадагы областык аткаруу комитети колдогон [11, 10-б.].

1922-жылдын 4-6-июнунда Пишпекте « I тарыхый уюштуруу курултайына Түркстан Республикасынын курамындагы өз алдынча Тоолуу областынын уюштурулушу боюнча бул аймактагы улуттук азчылыктардын өкүлдөрү катышууга» [13, 11-б.] чогулган.

Курултайда Кыргыз тоолуу областынын курамына кирүүгө тийиш болгон калкынын саны жана аймагы боюнча төмөндөгү маалыматтар келтирилди.

КТОго кирген уездер жана алардын калкы.

Таблица[4, 34-б.]

| к/№               | Уездер   | Эркек, аял | Алардын ичиндеги кыргыздар | Калктын курамындагы кыргыздар, % |
|-------------------|----------|------------|----------------------------|----------------------------------|
| Жети-Суу областы  |          |            |                            |                                  |
| 1                 | Каракол  | 81622      | 48334                      | 59,2                             |
| 2                 | Нарын    | 48821      | 46815                      | 95,9                             |
| 3                 | Пишпек   | 131652     | 75110                      | 57,05                            |
| Сыр-Дарыя областы |          |            |                            |                                  |
| 4                 | Олуя-Ата | 51775      | 45064                      | 87,04                            |

Маалымат Пишпек, Каракол жана Нарын уезддеринин аймактары боюнча берилген, бирок Олуя-Ата уездинин тоолуу бөлүгү боюнча маалымат жыйналган эмес.

Бирок, партиянын Генералдык катчысы жана улуттар эл комиссары И.Сталиндин көрсөтмөсү менен ТКП(б) БКнын Аткаруу бюросу Тоолуу аймакты бөлүүнү убактылуу токтотууну чечкен, областы түзүү жасалма мажбурланган, даярдыксыз чечим деп эсептелип, Кыргыз Тоолуу областына бөлүү боюнча маселени ТүркАССРнин райондоштурууну жүргүзүүгө чейин жылдырылган [9, 84-б.]. Түркстандын экономикалык кеңешмесинин мүчөлөрү да улуттук белгилер боюнча административдик-аймактык бөлүнүүгө каршы чыккандар болгон. Кеңешменин чечиминде: «Тоолуу районду өз алдынча областка бөлүү идеясын кескин четке кагуу» [9, 84-85-б.] деп белгиленген. Кийинчерээк К.Нурбеков белгилегендей, Кыргыз улуттук аймагын бөлүп алуу аракети Кыргызстанда Советтик автономияны түзүүдөгү даярдык иштери болгон. З.Курмановдун оюу боюнча А.Сыдыков жана анын айланасындагылар (Ж.Абдрахманов, И.Арабаев ж.б.) бийликти багындыруулары старатегиялык мааниге ээ болгон.

Советтердин Бүткүл Түркстандык XII курултайынан кийин (1924-ж. январь) улуттук Орто Азияны улуттук-мамлекеттик бөлүштүрүүнү жүргүзүү боюнча практикалык иштер башталган. Бул курултайдын кыргыз делегаттары РКП(б) БКнын жана СССР БАКнын Улуттук Советине айтайын кат менен кайрылышат, анда алар социалдык-экономикалык жана саясий иш чараларга, кыргыздар жашаган көптөгөн аймактар камтылбай калганын белгилешкен, анткени «биринчиден областы айтпаганда да, уездик башкаруу аппаратына кызматка алууда улуттук аспектилерди эске алышпайт; экинчиден, кара-кыргыз маданиятын жогорулатуу милдети али - партиялык да, советтик бийлик тарабынан да коюла элек; үчүнчүдөн, кара-кыргыз эмгекчи массасынын өкүлдөрү партиялык жана мамлекеттик иштерге тартылган эмес» [6, 226-227-б.].

Кыргыздардын «таанылбагандыгынын» негизги себептери: биринчиден, «тилинин кандайдыр бир окшоштугу, жашоо-тиричилигинин жана башкаруусунун бирдейлиги, ошонун айынан европалыктар кайсак-кыргыз менен кара-кыргызды бир улут деп алышкан. Экинчиден, Түркстандын кээ бир жетекчилеринин кара-кыргызды кайсак-кыргызга кошуп, бирдиктүү эл түзүүгө умтулуусу» [2, 16-б.].

Каттын авторлору төмөнкүдөй талаптарды коюшкан: 1) кара-кыргыз элин башка улуттар (өзбектер, түркмөндөр, кайсак-кыргыздар) менен бирдей негизде өз алдынча эл катары таануу; 2) партиялык жана мамлекеттик бийлик органдарынын курамына кара-кыргыз эмгекчилеринин өкүлдөрү көбүрөөк тартууну; 3) Кара-кыргыз эмгекчилеринин арасында алардын эне тилиндеги маданий-агартуу иштерине, биринчи кезекте окуу китептерин жана окуу куралдарын басып чыгарууга мамлекеттик каражат бөлүнүүсү [6, 227-б.].

1924-жылы 10-мартта ТКП БК (б) менен Түркстан Советтеринин БАКында, Орто Азия бюросунун мүчөлөрү менен партиялык-советтик кызматкерлеринин бириктирилген кеңешмесинде [14, 114-б.] И.Арабаев өз сөзүндө «кара кыргыздар саны көп болсо да, кыргыз-кайсактардан кескин айырмаланып, кызыкчылыктары эң көп тебеленгенин жана өз алдынча республика болуу укугу берилбей жатканына нааразычылыгын билдирген» [6, 227-б.]. Ал Кыргыз автономиясы маселесин токтоосуз чечип, Түркстанга, Кыргыз (Казак) Республикасына же РСФСРге кошулуу маселесин кара-кыргыз элинин өзүнө чечүүгө укук берүүнү сунуш кылган. Кеңешме Түркстандын Кайсак-Кыргыз жана Кара-Кыргыз областарын Кыргыз (Казак) Республикасынын курамына кара-кыргыздарга автономия берүү максатка ылайыктуу деген тыянакка келет. 1924-жылы март айында ТКП(б)нын Пленуму автономиялуу республикаларга: Өзбек, Түркмөн республикаларына, Кыргыз (Казак) АССРине бөлүүнү жана ошол эле учурда кара-кыргыздарды жана тажиктерди бир эле убакта өз алдынча автономиялуу областарга бөлүштүрүү каралат [18, 464-б.].

5-апрелде РКП(б)нын Саясий бюросу Орто Азиянын партиялык уюмдарынын демилгесин жактырды жана Орто Азия бюросу бардык зарыл материалдарды даярдап БКга тапшырды. 1924-жылдын 28-апрелинде РКП(б) БКнын Орто Азия бюросу партиянын Борбордук Комитетинин директиваларынын негизинде бөлүштүрүүгө (бөлүштүрүү боюнча комиссия) тиешелүү бардык маселелерди алдын ала иштеп чыгуу үчүн комиссия түзгөн.

1924-жылдын 11-майында РКП(б) БКнын Орто Азия бюросу бөлүштүрүүнү аныктоо боюнча борбордук комиссиянын жана анын улуттук кичи комиссияларынын ишинин жыйынтыктарын талкуулап төмөндөгүдөй чечим чыгарган: а) Өзбек жана Түркмөн республикалары СССРге түздөн-түз кирүү менен өз алдынча укуктагы ССР катары; б) Өзбек Республикасынын курамындагы Тажик автономиялуу областы; в) Кара-Кыргыз

автономиялуу областы, ал кайсы республикага таандык деген маселени ачык калтырат [4, 44-б.]. З.Курманов белгилегендей, «чындыгында булар бөлүштүрүү шартында улуттук кызыкчылыкты коргоо боюнча топтор болгон» [7, 145-б.].

РКП(б) БКнын 1924-жылдын 12-июнундагы токтомунун негизинде улуттук бөлүштүрүү боюнча Борбордук аймактык комиссия түзүлүп, анын курамына жаңыдан түзүлгөн республикалардан жана автономиялуу облустардан үч өкүл кирген. Анын курамында Н.Айтаков, Ж.Абдрахманов, И.Айдарбеков, И.М.Варейкис, Исламов, Манжара, Ф.Ходжаев жана башкалар иштеген [15, 18-б.].

Кыргызстандын өкмөтүнүн келечектеги түзүмү 1924-жылдын 28-августунда административдик-укуктук комиссиянын кеңешмесинде аныкталып, анын чечими менен областык аткаруу комитетинин аппаратынын курамы төрагадан, анын эки орун басарынан, катчыдан жана алты мүчөдөн турган. Төраганын орун басарларынын бири административдик бөлүмдүн, экинчиси аймактык пландоо комиссиясынын өкүлү болушу керек эле [16, л.329].

Жер-жерлерде бөлүштүрүү боюнча тууралуу чечим кабыл алынды. «Пишпек шаардык партия комитети РКП(б) БКнын Ортоазбюросунун Орто Азияда, башкача айтканда Түркстан АССРинде, Бухара жана Хорезм республикаларында бөлүштүрүү боюнча жана Өзбек, Түркмөн ССР, Өзбек ССРнин курамындагы Тажик, РСФСРдин курамындагы Кара-Кыргыз автономиялуу областын түзүү чечимин колдоп алышты» [12, 25-б.].

1924-жылдын 16-сентябрында Түрк АССРнин БАКтын кезексиз сессиясы улуттук-мамлекеттик бөлүштүрүү жана Кара-Кыргыз автономиялуу областын түзүү жөнүндө токтом кабыл алган. ККАОну уюштурууга байланыштуу кайсы республиканын курамына - Россия Федерациясыбы же Казакстанбы деген суроо пайда болду. Р.Худайкулов Кыргызстандын Казак АССРинин курамына киришин жактаган. Бирок, А.Сыдыковдун жана анын тарапташтары (И.Арабаев, Ж.Абдрахманов) күчтүү талаптары менен ККАО РСФСРдин курамына кирген.

1924-жылдын сентябрь айынын экинчи жарымында РКП (б) БКнын Ортоазбюросу Москвага сапар үчүн убактылуу улуттук бюролордун мүчөлөлөрүнүн делегацияны түзгөн. Кара-кыргыз бюросунан Ж.Абдрахманов, Д.Зулфибаев, М. Янгулатов бекитилген [3, 129-б.]. Москвадагы кыргыз делегациясынын мүчөлөрү уюштуруу жана чарбалык маселелер менен алектенип, союздук элдик комиссариаттарга географиялык жактан жайгашуу абалы, келечектеги автономиянын мүмкүнчүлүктөрү жана перспективалары менен тааныштырышкан [19, 250-252-б.].

Бүткүл россиялык борбордук аткаруу комитетинин токтомунда: «Кара-кыргыз элинин жумушчу жана дыйкандар массасынын жалпы эркин аткаруу менен Түркстан АССРнин курамынан чыгуу жана Кара-Кыргыз Автономиялык областын түзүү укугун берүү» [8, 28-б.] айтылган.

12-ноябрда кайра дайындалган областык революциялык комитеттин биринчи пленардык жыйыны болуп, анда президиум жана президиумдун төрагасы шайланган [17, л.1-3]. Бийликтин туруктуу аткаруучу органы - областык революциялык комитеттин президиуму 15-ноябрда бир катар мамлекеттик маселелерди карап, өзүнүн ишин баштады. Революциялык комитет 1924-жылдын 22-ноябрында жаңы түзүлгөн областын курамына кирген волостордун тизмесин жарыялап, «ушул күндөн тартып Кыргыз автономиялуу областынын убактылуу өкмөтү катары өзүнүн милдеттерин аткарууга киришет» [17, л.10-11] деп коомчулукка жарыялайт.

Улуттук автономияны жарыялоонун кыргыздар үчүн зор тарыхый мааниси болгон. Бул элдин өкүлдөрү автономиялуу областы башкаруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушкан. Кара-Кыргыз автономиялуу областынын (ККАО) областтык аткаруу комитетинин алдында жергиликтештирүү боюнча комиссия түзүлөт. Кыргыздар мамлекеттик иштерге кеңири тартыла баштаган. Волостук аткаруу комитеттердин катчылары, финансы (салык) агенттери, почта-телеграф, милиция, медициналык жана башка кызматкерлери үчүн областык курстар уюштурулган [164-б.].

Башка жергиликтүү улуттардын өкүлдөрү административдик жана башкаруу аппаратынын ишине активдүү тартыла баштаган. Биринчи жолу улуттук азчылыктардын укуктарын коргоо боюнча областтык аткаруу комитетинин алдында туруктуу комиссия түзүлгөн, алар улуттук азчылыктардын укуктарын коргоого жооптуу болуп, КАОнун өкүлдөрүнүн мыйзамдуулукту сакташын ишке ашырууну көзөмөлдөгөн.

Улуттук-мамлекеттик бөлүштүрүү жалпысынан Орто Азия элдеринин, өзгөчө кыргыздардын маданий өнүгүүсүнө шарт түзгөн. Кыргыз элинин улуттук мамлекеттүүлүгүн түзүү элге билим берүүнү, адабиятты жана искусствону мындан ары өнүктүрүү үчүн маанилүү дем болду. Кыргыз жаштары борбордук жогорку окуу жайларында билим алууга мүмкүнчүлүк алышты.

Улуттук-мамлекеттик бөлүштүрүү улуттук тилдин диалектикалык өзгөчөлүктөрүн өчүрүүгө ыңгайлуу шарттарды түздү. Бирок ККАОнун көпчүлүк мекемелеринде иш кагаздары орус тилинде жүргүзүлгөн. Округдун, областтын деңгээлинде коомдук турмуштун «четинде» калган кыргыз тилине караганда орус тили үстөмдүк кылды.

1924-жылы жазында Түрк АССР Эл агартуу комиссариатынын алдында Кара-Кыргыз илимий комиссиясы түзүлгөн. Комиссиянын курамына бир мүчө – И.Арабаев кирген. Бул комиссиянын штаттан тышкаркы мүчөлөрү алыскы жерлерге барып, мугалимдердин жайкы курстарын өткөрүштү. ККАО түзүлгөндөн кийин академиялык борбор түзүлгөн..

Мамлекеттүүлүгүнөн ажырагандан көп жылдар өткөндөн кийин кыргыздар чектелген автономия менен болсо да өз мамлекетине ээ болушкан. Кыргыздар байырлаган аймак өз алдынча мамлекеттик түзүлүштүн алкагында кайрадан бириктирилген. Бирдиктүү, жалпы улуттук адабий тил пайда болгон жана өнүккөн.

#### Колдонулган адабияттар:

1. Асекова С.У. Кыргыз совет мамлекеттүүлүгүнүн эстаптарындагы жергиликтүү бийликтин түзүлүшү. // Вестник КГУ им. И.Арабаева. – Бишкек, 2022. - №4. – 164-б.
2. Базарбаев, Э.Ш. Правосознание кыргызов: генезис и эволюция [Текст]: автореф. ... кан. философ, наук: 09.00.11 / Э.Ш. Базарбаев. - Бишкек, 2001.-С. 16.
3. Джуманалиев, А. Политическая История Кыргызстана [Текст] / А.Джуманалиев. – Бишкек: Илим, 2005. - С.129.
4. Джунушев, А. Из истории образования Киргизской Автономной республики [Текст] /А.Джунушев. – Фрунзе: Кыргызстан, 1966. – 91 с. - С. 44.
5. Джунушалиев, Дж. Уроки прошлого [Текст] / Дж.Джунушалиев // Пропагандист и агитатор Киргизстана. - 1990.- №21.С.6-7.
6. История Кыргызов и Кыргызстана [Текст] / - Бишкек: Илим, 2003.- С. 226 - 227.

7. Курманов, З. Политическая борьба в Кыргызстане: в 20-е годы [Текст] / З.Курманов. - Бишкек, 1997. - 290 с. - С. 124, 126, 145, 158, 161.
8. К вопросу государственного строительства Советского Кыргызстана 1924-1937 гг. [Текст]: Сб. док. - Фрунзе, 1974. – 318 с. - С. 28.
9. Нурбеков, К.Н. Возникновение киргизской советской национальной государственности [Текст] /К.Н.Нурбеков. – Фрунзе: Кыргызстан, 1964. -С. 84-85.
10. Ожукеева, Т. XX век: возрождение национальной государственности в Кыргызстане [Текст] /Т.Ожукеев. – Бишкек: Изд-во КГУ им И.Арабаева, 1993. - С. 18-19.
11. Семенов, И. На пути к суверенитету [Текст] / И. Семенов // Слово Кыргызстан. – Фрунзе, 1992. - 14 марта. – С.10.
12. Семенов, В. Н., Санников В. В. Уездно-городские партийные организации Киргизии: (1918-1924 гг) [Текст] / В.Н. Семенов., В.В. Санников Институт истории партии АН Кирг. ССР. - Фрунзе: Кыргызстан, 1968. - С.25.
13. Тузов, А. Когда возродилась государственность Кыргызской Республики [Текст] / А.Тузов. Бишкек, - 1994. С.11.
14. Турсунов, Х. Образование Узбекской ССР [Текст] / Х. Турсунов. – Ташкент: Изд-во АН Уз. ССР, 1957. – С.114.
15. Турсунов, Х. Национальная политика Коммунистической партии Туркестана (1917-1924 гг.) [Текст] / Х. Турсунов. – Ташкент: Узбекистан, 1971. - С. 18.
16. Центральный государственный архив Кыргызской Республики, ф.20, оп.1, д.7, л.329.
17. Центральный государственный архив Кыргызской Республики, ф.20, оп.1, д.3, л.1-3,10-11.
18. Шерстобитов, В. Новая экономическая политика в Киргизии (1921-1925 гг.) [Текст] / В. Шерстобитов. – Фрунзе: Илим, 1964. – 611 с. – С. 464, 458.
19. Янгулатов, М. Киргизия от национального размежевания до автономной социалистической республики // За власть советов: Сб. Воспоминаний [Текст] /М. Янугатов. – Фрунзе: Кыргызстан, 1966. - С.250-252.

**Рецензент: тарых илимдеринин кандидаты    Өмүрова Ж.К.**